Vastaanottaja
Ympäristövaliokunta
YmV@eduskunta.fi

Saamelaisen ilmastoneuvoston lausunto Valtioneuvoston selonteosta: keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelma (KAISU3)

Viite: VNS 9/2025 vp

Taustaa

Keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelma (KAISU 3) perustuu vuonna 2022 voimaan tulleeseen Ilmastolakiin (423/2022), EU:n ilmastolainsäädäntöön sekä Petteri Orpon hallitusohjelman linjauksiin. Suunnitelma kattaa päästökaupan ulkopuolisten sektoreiden eli niin sanotun taakanjakosektorin päästövähennystoimet. Suunnitelmaan sisältyy sekä arvio nykyisten toimien riittävyydestä että lisätoimia asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi.

Saamelainen ilmastoneuvosto kiittää ympäristövaliokuntaa mahdollisuudesta antaa saamelaiseen perinteiseen tietoon ja tieteelliseen tietoon pohjautuvan asiantuntijalausuntonsa koskien valtioneuvoston selontekoa keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelmasta.

Yhteenveto ja pääviestit

- KAISU3-selonteon toimet eivät nykyisellään riitä saavuttamaan Ilmastolain (423/2022) hiilineutraaliustavoitetta 2035 eikä EU:n -55 % tavoitetta 2030; pullonkauloina nähdään erityisesti maankäyttösektorin hiilinielujen heikkous ja liikenteen päästökehitys taakanjakosektorilla. Näistä uhkana oleva alisuoriutuminen EU-velvoitteista kasvattaa riskiä lisätoimien keskittämisestä saamelaisalueelle, missä maankäyttöpaine on kasvussa muun muassa militarisaation ja turismin lisääntymisen vuoksi.
- WEM/WAM-skenaarioiden uskottavuusongelmat heikentävät vaikutusarvioiden luotettavuutta saamelaisalueella; siksi tarvitaan herkkyysanalyysi ja varautumisen lisätoimet.
- Saamelaisten oikeuksien turva (PL 20 §, Ilmastolaki 14 §) ja sopeutuminen eivät näy läpileikkaavasti; vaaditaan SVA (Saamelaisvaikutusten arviointi) ja FPIC-menettely (Free, Prior and Informed Consent) kaikissa toimissa, joilla on vaikutuksia saamelaiskulttuuriin.

- Ilmastotoimien oikeudenmukaisuus ja hyväksyttävyys on sisällytettävä toimenpidekohtaisesti, huomioiden syrjäseutujen ja saamelaisalueen erityispiirteet.

Keskeiset pyynnöt valtioneuvostolle

- Lisätään KAISU3:een sitova SVA + FPIC -menettely ja kumulatiivisten vaikutusten tarkastelu saamelaisalueella; näistä olisi hyvä tehdä lupa- ja rahoitusehto.
- Laaditaan saamelaisalueelle osallistava ja resursoitu sopeutumissuunnitelma, joka sisältää perinteiset elinkeinot, alueen palvelut sekä liikkumisen ja kytketään se KAISU3:n toimeenpanoon.
- Kohdennetaan Sosiaalisen ilmastorahaston (SCF) ja muita tukia saamelaisyhteisöille (energiaan, liikkumiseen ja asumiseen) ja mahdollistetaan mikroyritystuet myös perinteisille elinkeinoille.
- Palautetaan ja vahvistetaan kuntien ja hyvinvointialueiden ilmastotyön rahoitusta; KAISU3 nojaa paikallistoimiin, joten suorat rahoitusleikkaukset paikallisiin ilmastotoimiin on peruttava. Suoran tuen korvaaminen lainalla vähentää pienten kuntien mahdollisuuksia toteuttaa ilmastotoimia jos kunnilla vaikeuksia perustoimintojen ylläpitämisessä.

Muutosehdotukset selontekotekstiin:

Toimenpideohjelma tavoitteiden saavuttamiseksi

1. Lisätään “toimenpidematriisi”: status (päätetty/ehdotus), rahoitus, vastuutaho, aikataulu, vaikutus -55 % / 2030 ja hiilineutraalius 2035; julkaistaan avoimena datana.
2. Lisätään poikkileikkaava luku “Oikeudenmukaisuus ja hyväksyttävyys”, jossa kuvataan arviointimenettely eri väestöryhmille, ml. alkuperäiskansat; tuodaan esiin, miten ilmastolain 2 § ja 14 § velvoitteet täytetään käytännössä (ei pelkkänä periaatelausumana).
3. Lisätään herkkyysanalyysi WEM/WAM-oletuksille ja varautumissuunnitelma, jos toteuma poikkeaa oletetusta (lisätoimien priorisointi ilman kohtuutonta rasitetta saamelaisalueelle).

Aiemmin annetun lausunnon mukaisesti saamelainen ilmastoneuvosto toteaa, että KAISU3-luonnoksessa esitetyt ilmastotoimet eivät riitä saavuttamaan Ilmastolaissa säädettyä hiilineutraaliustavoitetta vuonna 2035 tai EU:n tavoitetta vähentää kasvihuonekaasupäästöjä 55 prosenttia vuoden 1990 tasosta vuoteen 2030 mennessä. Tavoitteiden saavuttamisen

esteenä ovat etenkin hiilinielujen romahtaminen maankäyttösektorilla ja liikenteen päästöjen lisääntyminen taakanjakosektorilla.[1]

KAISU3-selonteossa kuvatussa toimenpideohjelmassa on paljon hyvää, mutta siinä olisi hyödyllistä erotella nykyistä selkeämmin ne toimet, jotka on jo hyväksytty ja pantu toimeen ja erotella omaksi osiokseen toimet, joiden toteutuminen on tällä hetkellä epävarmaa, koska niistä ei ole tehty päätöstä tai niille ei ole osoitettu rahoitusta. Näin keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelmaa ja siinä esitettyjen toimien toteutumisen todennäköisyyttä olisi mahdollista arvioida paremmin. Perustuslain ja Ilmastolain mukaan saamelaisille on turvattava edellytykset ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan, mutta selonteosta ei edelleenkään käy selkeästi ilmi, miten siinä esitetyissä ilmastotoimissa on otettu huomioon saamelaisten sopeutuminen ilmastonmuutokseen.

Ilmastonmuutoksen oikeudenmukaisuuskysymysten huomioon ottaminen osana ilmastopolitiikkaa on Suomessa alkutekijöissään. Ilmastonmuutoksen hillinnällä ja sopeutumisella on vaikutuksia kansainvälisten ihmisoikeussopimusten toteutumiseen ja saamelaisten alkuperäiskansa-asemaan. Toimenpiteet, jotka päästövähennysten lisäksi johtavat mm. väestötason terveyden paranemiseen ja eriarvoisuuden vähenemiseen, ovat kannatettavia. Oikeudenmukaisuuskysymys voidaan ottaa paremmin huomioon lisäämällä selontekoon poikkileikkaava luku “Oikeudenmukaisuus ja hyväksyttävyys”, jossa kuvataan arviointimenettely sopeutumissuunnitelman vaikutuksista eri väestöryhmille, ml. Alkuperäiskansat ja tuodaan esiin, miten ilmastolain 2 § ja 14 § velvoitteet täytetään käytännössä.

Liikenne

1. Osoitetaan, miten jakeluvelvoitteen muutosten ja veroperusteiden vaikutukset kompensoidaan lisätoimilla; määritetään polku, jolla liikenteen päästöt palaavat lasku-uralle jo 2026–2027.
2. Otetaan käyttöön pienimuotoinen/kutsuperustainen joukkoliikennetuki saamelaisalueelle; asetetaan mitattava päästö- ja palvelutason parannustavoite.
3. Kehitetään ja pilotoidaan vähäpäästöisiä ratkaisuja poronhoidon työajoneuvoihin (kelkat, mönkijät); avataan hankintatuet ja verokannustimet myös droonien ja GPS-pantojen hankinnalle; huomioidaan arktisen ilmaston tekniset rajoitteet.

Liikenteen päästöjen vähentämisen yhteydessä olisi tärkeää huomioida syrjäseutujen elinvoimaisuus ja elinkeinojen toimintaedellytykset. Tällä hetkellä saamelaisten perinteisistä elinkeinoista erityisesti poronhoidon kannattavuus on huonoa, kustannusten kasvun sekä polttoaineen hinnan nousun myötä. Ilmastonmuutoksen seurauksena tarve porojen paimennukselle ja lisäruokinnalle kasvavat, mitkä osaltaan vaikuttavat suoraan elinkeinon kannattavuuteen. Liikenne on merkittävä taakanjakosektorin päästölähde ja sen aiheuttamaa

[1] Siikavirta, H., Cederlöf, M., Weaver, S., Värtö, A., Siljander, R. 2025. Ilmastovuosikertomus 2025. Ympäristöministeriön julkaisuja 2025:20

kuormitusta on syytä hillitä. Poronhoidossa käytettävien moottoriajoneuvojen (moottorikelkat ja mönkijät) sähköistäminen tai muuttaminen vähäpäästöiseksi ei ole mahdollista lyhyellä aikajänteellä, ja siksi tällaiseen kehitystyöhön kannattaisi suunnata resursseja. Vähäpäästöisempien ajoneuvojen tai muiden moottoriajoneuvojen käyttöä vähentävien menetelmien (droonit, porojen GPS-pannat) hankintaa ja käyttöönottoa tulisi tukea esimerkiksi ohjaamalla valintoja verotuksellisesti.

Julkiset palvelut ovat saamelaisten kotiseutualueella hajallaan ja niiden saavutettavuus ei ole hyvä. Tämä tuo haasteita liikenteen hiilineutraalisuustavoitteen saavuttamiselle pohjoisessa ja muilla harvaan asutuilla alueilla, sillä tällaisella alueella säännöllisen joukkoliikenteen järjestäminen on käytännössä mahdotonta. Saamelaisen ilmastoneuvoston näkemyksen mukaan pienimuotoista ja kutsuperustaista joukkoliikennettä voisi tukea korvaamaan tavanomaisen joukkoliikenteen palveluja saamelaisten kotiseutualueella ja saada tällä tavalla liikenteen päästöjä laskettua.

Maatalous / Poronhoito

1. Lisätään poronhoidon ilmasto- ja biodiversiteettivaikutukset osaksi maankäyttösektorin ilmastosuunnitelmaa (albedo-, hiilenkierto- ja lajistovaikutukset); käynnistetään seuranta- ja tutkimusohjelma.
2. Arvioidaan paliskuntarajojen ja hallinnon kehittämistarpeet saamelaisen poronhoitomallin, laidunkierron ja ilmastonmuutoksen näkökulmasta yhteistyössä paliskuntien ja saamelaiskäräjien kanssa.

Poronhoitoalueen kattaessa 122 936 neliökilometriä eli 36 % koko Suomen pinta-alasta, poronhoito on yksi Suomen maatalouden pääpiirteistä. Poronhoito on hallinnollisesti ideologinen kysymys, koska siinä kohtaavat saamelaisten kulttuuriset oikeudet sekä suomalainen maatalouspolitiikka ja harvaan asuttujen alueiden elinolosuhteet. Poronhoitolaki ja -asetus (848/ 1990 ja 883/1994) ovat maatalouteen perustuvia elinkeinolakeja, jotka eivät sisällä säädöksiä poronhoidosta osana saamelaiskulttuuria, siitajärjestelmästä eikä saamelaisen poronhoidon edustuksellisuudesta poronhoidon eri hallintojärjestelmissä. Poronhoitolaki on puhtaasti elinkeinollinen laki, joka ei huomioi poronhoidon kulttuurista merkitystä saamelaiskulttuurille.

Ilmastonmuutoksen vaikutuksia on havaittu saamelaisten kotiseutualueella jo 1980-luvulla ja sopeutumistoimet ilmastonmuutokseen on aloitettu saamelaisessa poronhoidossa 1990-luvulla. Ilmastonmuutoksen aiheuttaessa lajien ja luontotyyppien siirtymisen pohjoisemmaksi, tunturiluontotyypit jäävät uhanalaisiksi.[2] Etenkin paljakka-alueiden odotetaan kasvavan umpeen pensaikon ja havupuiden edetessä puuttomille alueille. Porojen laidunnus kesäaikaan voi estää ja hidastaa tätä kehitystä ja siten hillitä ilmaston

[2] Kivinen, S., Johansen, B., Käyhkö, J. 2017. Climate and vegetation in northern Fennoscandia, Teoksessa Reindeer Husbandry Under Global Change in The Tundra Region Of Northern Fennoscandia. Toimittajat Jukka Käyhkö & Tim Horstkotte

lämpenemistä, sillä talvisin avoimet tunturialueet heijastavat metsäisiä aloja tehokkaammin lämpösäteilyä takaisin ilmakehään(albedo-effekti).[3] Laidunnus voi myös lisätä kasvillisuuden monimuotoisuutta paljakalla estäen pienten ja hitaasti kasvavien lajien katoamista[4] ja näin torjua ilmastonmuutokseen kytkeytyvää luontokatoa. Porolaidunnuksen on myös osoitettu muokkaavan hiilen sidontaa tai sen vastetta ilmaston lämpenemiselle tunturipaljakoilla[5], soilla[6], tunturikoivuvyöhykkeellä[7] ja havumetsissä.[8] Erityisesti havumetsissä ja tunturisoilla laidunnuksen roolin osoitettiin olevan positiivinen, sillä laidunnuksen rajaaminen lisäsi hiilen vapautumista maaperästä.[6,8]

Poron ja poronhoidon merkityksestä ja vaikutuksista arktiseen ja subarktiseen ekosysteemiin on tehty laajasti tutkimuksia ja kattavia analyysejä, joita ovat rahoittaneet maa- ja metsätalousministeriön lisäksi useat muut tutkimusrahoittajat.[8] Tutkimustieto ei kuitenkaan ole vielä johtanut ilmastonmuutoksen sopeutumisen ja hillinnän huomioimiseen poronhoidon hallinnossa ja lainsäädännössä. Esimerkiksi poronhoitomuotojen vaikutuksia maanpeitemuotoihin, luonnon monimuotoisuuten tai alueiden hiilitaseeseen ei ole arvioitu vuonna 2022 valmistuneessa maankäyttösektorin ilmastosuunnitelmassa (MISU) tai osana keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelmaa (KAISU). Koska seuraava maankäyttösektorin ilmastosuunnitelma valmistuu vasta seuraavan hallituskauden aikana (2030), poronhoidon mukaan ottamista alueiden ilmastotavoiteisiin tulisi jo nyt valmistella. Tämä mahdollistaisi laidunnusmuutoksilla aikaansaatavien ilmasto- ja biodiversiteettihyötyjen saavuttamisen seuraavien kriittisten sopeutumisvuosien aikana.

Laidunalueiden tarkastelu osana valtakunnallisia ilmastosuunnitelmia saattaisi tuoda mukanaan muutoksia poronhoitolaissa säädettyihin paliskuntien välisiin rajoihin. Kaikilla saamelaisten kotiseutualueen paliskunnilla ei ole riittävästi poronhoidon tarvitsemia vuodenaikaislaitumia, ja osalla paliskunnista ja siidoista poronomistajien määrä on alhainen, mikä vaikeuttaa poronhoidon vuotuistöiden järjestämistä. Ottaen huomioon poronhoitajien ja poronomistajien määrän laskun ja ilmastonmuutoksen tuomat haasteet, paliskuntien rajoja on tarve tarkastella uudelleen ottaen huomioon saamelaisen poronhoitomallin, ilmastonmuutoksen, laidunkiertojärjestelmän, laidunolosuhteet, kilpailevan maankäytön sekä poronomistajien riittävän määrän.[9] Luetelluilla toimilla ei voida vaikuttaa suoraan taakanjakosektorin päästöihin, mutta niillä on merkitystä kokonaisuuden kannalta.

[3] Cohen. J, Pulliainen J., Ménard, C. B., Johansen, B., Oksanen L., Luojus, K, Ikonen, J. 2013. Effect of reindeer grazing on snowmelt, albedo and energy balance based on satellite data analyses. Remote Sensing of Environment 135: 107–117.
[4] Kaarlejärvi, E., Eskelinen, A., Olofsson, J. 2017. Herbivores rescue diversity in warming tundra by modulating trait-dependent species losses and gains, Nature Communications. http://dx.doi.org/10.1038/s41467-017-00554-z
[5] Väisänen, M., Ylänne, H., Kaarlejärvi ,E., Sjögersten, S., Olofsson ,J., Crout, N., Stark, S. 2014. Consequences of warming on tundra carbon balance determined by reindeer grazing history. Nature Climate Change 4: 384–388.
[6] Laiho, R., Salovaara. P., Mäkiranta, P., Peltoniemi, K,, Penttilä, T., Rajala, T., Hultman, J., Korkiakoski, M., Fritze, H. 2024. Reindeer shape soil methanogenic and methanotrophic communities in subarctic fen peatlands, with a minor impact on methane emissions — A field study. Soil Biology and Biochemistry 199: 109590.
[7] Ylänne, H., Madsen, R.L., Castaño, C., Metcalfe, D. B., Clemmensen, K. E. 2021. Reindeer control over subarctic treeline alters soil fungal communities with potential consequences for soil carbon storage. Global Change Biology 27: 4254–4268.
[8] Stark, S., Horstkotte, T., Kumpula, J., Olofsson, J., Tømmervik, H., Turunen, M. 2023. The ecosystem effects of reindeer (Rangifer tarandus) in northern Fennoscandia: Past, present and future. Perspectives in Plant Ecology, Evolution and Systematics 58: 1-12.
[9] Näkkäläjärvi K., Gregow, H., Ahonen, S-J., Hautala, J., Jaakkola, J., Juntunen, S. Laurila, T. 2025. Ilmastonemuutoksen nykyiset ja ennakoidut vaikutukset saamelaiskulttuurille. Ramádat - Saamelaisen ilmastoneuvoston julkaisuja 1.

Rakennusten erillislämmitys

1. Kohdennetaan tuet (kotitalousvähennys, vaihto-tuet, SCF) saamelaisalueelle; huomioidaan kylmä ilmasto, pitkät välimatkat ja hajautunut asutus.

Toimenpiteet rakennusten energiatehokkuuden parantamiseen ja fossiilisista lämmityspolttoaineista luopumiseen ovat kannatettavia. Korotettu kotitalousvähennys öljylämmityksestä luopumiseen, öljy- ja kaasulämmityksestä luopumisen tuen jatko sekä sosiaalisen ilmastorahaston toimet voivat osaltaan vähentää saamelaisten kotiseutualueen päästöjä.

Työkoneet

1. Avataan hankintatuki drooneille ja GPS-pannoille poronhoidon päästöjen ja maaston kulumisen vähentämiseksi; mahdollistetaan mikroyrityksille verokannustimet; arvioidaan akkutekniikan talvikestävyys.

Saamelaisten perinteisten elinkeinojen vaatimat työkoneet (mönkijät ja moottorikelkat) ovat pieniä ja niiden päästöt jäävät kokonaisuuden kannalta marginaalisiksi. Porotöissä tarvittavien moottoriajoneuvojen / työkoneiden muuttaminen täysin päästöttömiksi on haastavaa, mutta niiden käyttöä, ja samalla päästöjä, voidaan vähentää ottamalla käyttöön drooneja ja porojen seurantaan käytettäviä GPS-pantoja. Droonien ja GPS-pantojen käytöllä on päästöjen vähenemisen lisäksi positiivisia luontovaikutuksia myös maaston kulumisen kannalta, sillä ne vähentävät suoraan maastoajon tarvetta ja siten kulumista. Droonien ja pantojen hankintaan ei tällä hetkellä anneta tukea ja laitteet ovat kalliita, joten niiden yleistyminen porotöissä on hidasta. Suora hankintatuki esimerkiksi sosiaalisen ilmastorahaston kautta tai verotukseen perustuvat tukimuodot mikroyrityksille edistäisivät menetelmän käyttöönottoa.

Kuntien ja alueiden ilmastotyö

1. Palautetaan kuntien ilmastosuunnitelmien rahoitus ja laajennetaan tuki hyvinvointialueiden ilmastotyöhön; varmistetaan, etteivät toimet ole ristiriidassa saamelaisen elämäntavan kanssa.
2. Luodaan saamelaisalueen kunnille malli osallistavasta ilmastotyöstä (saamenkieliset osallistumistavat, perinnetiedon hyödyntäminen, vaikutusarviointi).

Luonto on saamelaisille hyvin keskeinen hyvinvoinnin lähde. Saamelaisten hyvinvointi on kokonaisvaltainen saamelaiskulttuuriin kiinnittyvä ilmiö, missä fyysinen, sosiaalinen, saamenkielinen, henkinen ja hengellinen ulottuvuus kietoutuvat toisiinsa. Saamen kielen käyttö, pukeutuminen saamen pukuun sekä saamelainen ruokaperinne tukevat ja vahvistavat

yksilön hyvinvointia. Suku ja perhe ovat tärkeä hyvinvoinnin lähde, kuten myös saamelaiset arvot.[10] Perinteisen elämäntavan jatkuminen mahdollisimman pitkään, perinteisten elinkeinojen harjoittaminen ja luonnossa liikkuminen ovat hyvinvoinnille tärkeitä.

Kunnat vastaavat alueillaan muun muassa kaavoituksesta, maankäytöstä ja liikennejärjestelmäsuunnittelusta. Kuntien ja maakuntien tulisi varmistaa, etteivät ilmastotoimet ole ristiriidassa saamelaisten elämäntavan kanssa. KAISU3-luonnoksessa todetaan: “Kuntien ilmastotoimilla on alueellisesti suuri vaikutus eri sektoreiden päästövähennyksiin. Hallitus on lakkauttanut kuntien ilmastosuunnitelmiin myönnetyt määrärahat, ja ympäristöministeriön Kuntien ilmastoratkaisut –ohjelma on päättynyt. Lisäksi useiden muiden sektorikohtaisten rahoituslähteiden lakkauttaminen vaikeuttaa kuntien päästövähennystoimia.” Edellä mainitut toimet haittaavat ilmastotoimia erityisesti pienten kuntien osalta, sillä ne jäävät ilman tukea, mikä vaikeuttaa niiden mahdollisuuksia toteuttaa tehokkaita ilmastotoimia. Koska merkittävä osa saamelaisten kotiseutualueen ilmastotoimista tapahtuu paikallistasolla alueen kunnissa, ovat kuntien ilmastosuunnitelmat ovat olleet tärkeä väline tuoda päätöksenteko lähelle arkea ja lisätä saamelaisten osallistumismahdollisuuksia. Yllä mainitut hallituksen toimet kuntien ilmastotoimia kohtaan ovat täten ristiriidassa ilmastolain 2 §:n kanssa, jossa todetaan että “… lain ja sen mukaisen ilmastopolitiikan suunnittelujärjestelmän tavoitteena on: 1)varmistaa osaltaan ilmastotoimien oikeudenmukaisuus ja kestävä kehitys; 2)turvata osaltaan saamelaisten edellytykset ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan.”

Kunnat ja alueet ovat tärkeässä asemassa ilmastotavoitteiden saavuttamiseksi. Pääministeri Orpon hallitus on kumonnut ilmastolaista kunnan ilmastosuunnitelman laatimista koskevan velvoitteen ja lakkauttanut kuntien ilmastosuunnitelmiin kohdennetut määrärahat. Kuntien ja alueiden ilmastotyön alle tulisi sisällyttää myös hyvinvointialueet. Hyvinvointialueiden ilmastotyö tukisi palvelujen kestävyyttä ja saavutettavuutta, huomioiden samalla haavoittuvassa asemassa olevat väestöryhmät.

Julkiset hankinnat

1. Asetetaan tavoitteeksi alueellisten ja perinteisten elinkeinojen tukeminen elintarvikehankinnoissa (poronliha, paikallinen kala, marjat) yhdessä ilmasto- ja luontotavoitteiden kanssa.

Julkisilla hankinnoilla on merkittävä rooli sekä ilmasto- ja luontotavoitteiden saavuttamisessa että alueellisen elinvoiman tukemisessa. Erityisesti julkisissa elintarvikehankinnoissa tulisi asettaa tavoitteeksi alueellisten ja perinteisten elinkeinojen tukeminen, etenkin poronlihan sekä paikallisen kalan ja marjojen hankinta. Poronhoito kuuluu saamelaiseen

[10] Tervo, H. 2024. Terveys saamelaiskulttuurisena ilmiönä: etnografinen tutkimus saamelaisten hyvinvoinnista ja sen kulttuurisista merkityksistä.; Tervo, H., Laukkanen, E., & Kuosmanen, L. 2022. The cultural meaning of Sámi language, costume, and food to the Sámi, from the perspective of well-being. International Journal of Circumpolar Health, 81(1). https://doi.org/10.1080/22423982.2022.2133349

kulttuurimuotoon ja on saamelaisten tärkein elinkeino. Poronhoito ylläpitää saamen kieltä, kulttuuria, perinteistä tietoa ja saamelaisten kotiseutualueen elinvoimaisuutta.

Muut poikkisektorit

1. Esitetään konkreettisia toimia ilmasto- ja ympäristöhaittojen vähentämiselle osana pitkän aikavälin ilmastosuunnitelmaa ja lisätään tekstiin tarkentava huomio pohjoisen luonnon ja saamelaisten oikeuksien toteutumisen kannalta.

Osiossa 6.2.8 Muut päästöt mainitaan lyhyesti Puolustusministeriön hallinnonalan päästövähennystoimet muun muassa polttoaineiden ja energian osalta. **KAISU:ssa tulisi mainita ja esittää konkreettisia toimia ilmasto- ja ympäristöhaittojen vähentämiselle osana pitkän aikavälin ilmastosuunnitelmaa ja lisätä tarkentavia huomio etenkin pohjoisen herkän luonnon ja saamelaisten oikeuksien toteutumisen osalta.** Puolustusvoimien harjoittelu on lisääntynyt NATO-jäsenyyden myötä ja tuonut täten lisää sosiaalisia, ympäristöllisiä ja ilmastollisia kuormitustekijöitä alueelle.[11] Lisäksi puolustusteollisuus on yksi eniten kasvava teollisuuden ala Suomessa, ja moni siihen liittyvistä toimista, kuten kaivosteollisuus, sijoittuu pohjoisille alueille. Myös tässä tulisi ottaa huomioon vaikutukset ympäristölle ja ilmastolle, sillä kasvu lisää jo aiemmin kasvanutta maankäyttöpainetta. Tulisikin varmistaa, etteivät saamelaisten oikeudet omaan kieleen ja kulttuuriin vaarannu näiden toimien edetessä.

Ilmastoturvallisuutta tulisi myös edistää osana laajempaa ilmastosuunnitelmaa keski- ja pitkällä aikavälillä. Etenkin energian tuotannon ja kulutuksen[12] osalta ilmastonmuutoksen aiheuttamiin riskeihin ja uhkiin tulisi varautua paremmin koko maan laajuisesti, mutta pohjoisten alueiden osalta etenkin kanta- ja jakeluverkkoa parantamalla niin, että toimista ei kuitenkaan koidu haittaa poronhoidolle. Energian saanti tulisikin taata pohjoisimpia alueita myöten kotimaassa, sillä verkkoyhteys Norjaan ei ole riittävä keino.

Turvallisuuteen liittyy myös oikeudenmukaisuuden huomioon ottaminen päätöksenteossa ja toimeenpanossa, sillä oikeudenmukaisuuden kokemukset kasvattavat myös yhteiskunnan sisäistä turvallisuutta.[13] Siksi saamelaisten ja muun paikallisväestön kokemusten ottaminen osaksi ilmastosuunnitelmaa on ensiarvoisen tärkeää, sillä koko maan asuttuna pitäminen on osa myös laajempaa turvallisuusajattelua.

[11] Junka-Aikio, L. 2024. ”Tilaa on, sinne mahtuu joukkoja eikä se häiritse siviilien elämää”: Lapin ja Saamenmaan militarisaatio kolonialismin tulkintakehyksessä. Kosmopolis Vol 54 Nro 3 (2024): Militarismi Suomessa. DOI: https://doi.org/10.70483/kp.147024
[12] Sivonen, Munck af Rosenschöld & Kivimaa. Preparing for the unknown: Analysis of the Finnish energy sector's preparedness for climate change related risks and threats. (vertaisarvioinnissa)
[13] Sivonen, M. H. & Kivimaa, P. 2025. 'Interrelations between Security and the Zero-carbon Energy Transition in the Finnish and Norwegian Arctic'. Energy Research & Social Science 119 (January): 103841. https://doi.org/10.1016/j.erss.2024.103841.

Suunnitelman ympäristö-, talous- ja sosiaaliset vaikutukset

1. Lisätään toimenpidekohtainen oikeudenmukaisuus- ja hyväksyttävyysarvio; tunnistetaan riskit ja kompensaatiotarpeet eri väestöryhmille, ml. saamelaiset.
2. Arvioidaan erikseen arktisen alueen nopean lämpenemisen (3–4×) vaikutus riskeihin, kustannuksiin ja toimenpiteiden mitoitukseen.

Ilmastotoimia valittaessa tulee huomioida eriarvoisuusnäkökohdat, mutta suunnitelmassa ei juurikaan esitetä toimenpidekohtaisia oikeudenmukaisuus- tai hyväksyttävyysarvioita. Ilmastotoimien oikeudenmukaisuuden arviointi tulisi sisällyttää systemaattisesti kaikkiin toimenpiteisiin, jotta voidaan tunnistaa ja ehkäistä mahdolliset kielteiset vaikutukset eri väestöryhmille, ml. alkuperäiskansat. Eriarvoisuutta vähentäviä toimia ovat esimeriksi alueellisen joukko- ja kutsuliikenteen tuki sekä sosiaalisen ilmastorahaston kautta suunnittelut tuet rakennusten energiatehokkuuden parantamiseksi ja asumisen sekä liikenteen päästöjen vähentämiseksi.

Muita huomioita - sopeutuminen

1. Laaditaan saamelaisalueelle osallistava, resursoitu sopeutumissuunnitelma (roolit, toimet, ohjauskeinot, seuranta); integroidaan tieteellinen ja saamelainen perinteinen tieto järjestelmälliseen seurantaan.
2. Luodaan vuosittainen “Saamelaisalueen sopeutumisen tilannekuva” ja kytketään se KAISU3:n seurantaraportointiin.

Pohjoisessa saamelaisten kotiseutualueella ilmastonmuutos etenee voimakkaasti. Talviajan lämpötilat nousevat ja talvikausi lyhenee. Pohjoisen talvea luonnehtii lisääntyvä suojasäiden ja pakkasten vaihtelu. Myös kesäajan lämpötila nousee ja kasvukausi pitenee. Vuotuiset sademäärät kasvavat, ja sadannasta suurempi osuus saadaan vetenä. Äärisäät yleistyvät: lisääntyvien rankkasateiden tuomia haasteita täydentävät yleistyvät kuivat jaksot. Ympäristöön ja terveyteen vaikuttavien helleaaltojen määrä ja voimakkuus kasvavat. Nykyiset suojelutoimenpiteet eivät ole riittäviä turvaamaan saamelaisten kotiseutualueen luontoarvoja muuttuvassa ilmastossa. Eläinvälitteiset, esimerkiksi puutiaisten levittämät taudit alkavat olla uhka pian myös pohjoisessa, sillä poroista on jo jouduttu irrottamaan puutiaisia Inarissa asti. Havumetsävyöhykkeen raja siirtyy pohjoiseen etenkin männyn levitessä yhä korkeammalle. Tunturiluonto on jo nyt monella tapaa erittäin uhanalainen. Näillä muutoksilla on jo nyt ennennäkemättömiä vaikutuksia saamelaisalueen kulttuuriin ja elinkeinoon. Muutosten tahdin kiihtyessä, vaikutukset myös kiihtyvät.

Saamelainen ilmastoneuvosto esittää, että saamelaisten kotiseutualueelle on laadittava osallistava ja vaikuttava perinteisten elinkeinojen haasteisiin vastaava ja uusiin elinkeinoja sekä sosiaalista ja kulttuurista kehitystä koskeviin mahdollisuuksiin kurottava **sopeutumissuunnitelma** ja tämän sopeutumissuunnitelman toimeenpanoa on

resursoitava.[14] Sopeutumistoimien tieteellinen tutkimus korostaa riskianalyysia ja sen pohjalta suunnitellun ja proaktiivisen sopeutumisen tärkeyttä.[15] Saamelaiskulttuurin sopeutumistoimet tulee mitoittaa nojautuen tieteeseen ja saamelaisten perinteiseen tietoon. Tarvitaan selkeät tavoitteet, toimenpiteet ja ohjauskeinot, jotta sopeutuminen edistyy mahdollisimman hyvin. Toimijoilla tulee olla selkeät roolit sopeutumisen edistämisessä. Yhteiskunnan velvollisuutena on huolehtia myös sopeutumisen osalta kansalaisten terveydestä ja turvallisuudesta. Samalla sen tulee luoda yksityisille toimijoille parhaat edellytykset sopeutumiseen omilla toimialoillaan. Ilmaston ja terveyden yhteistarkastelun kehittäminen on tärkeää taloudellisten, ekologisten ja sosiaalisten hyötyjen saavuttamiseksi. Ilmastotoimien sosiaaliset vaikutukset tulisi arvioida ja tuoda näkyväksi suunnitelmassa, jotta voidaan edistää oikeudenmukaista ja hyväksyttävää siirtymää saamelaisalueella.

Saamelainen ilmastoneuvosto katsoo, että Suomen hallituksella on suuri vastuu saamelaisalueen sopeutumisen edistämisessä ja tähän tarvittavien resurssien myöntämisessä, jotta sopeutumistoimia voidaan suunnitella ja toteuttaa paikallisesti. KAISU3-selonteossa ei tuoda riittävän selkeästi esiin, millä tavalla sopeutumisessa otetaan huomioon alkuperäiskansa saamelaisten mahdollisuudet säilyttää kulttuurinsa ja elinkeinonsa. Saamelainen ilmastoneuvosto on tuottanut sille määritellyn tehtävän mukaisesti tietopohjaa ilmastonmuutoksen vaikutuksista saamelaiskulttuurille saamelaisen perinteisen tiedon ja tutkitun tiedon näkökulmasta. Tietopohjaa on tuotettu tukemaan ilmastonmuutokseen sopeutumista ja ilmastonmuutoksen hillintää saamelaiskulttuurissa. Saamelainen ilmastoneuvosto julkisti keväällä 2025 kaksi raporttia jotka molemmat käsittelevät ilmastonmuutoksen nykyisiä ja ennakoituja vaikutuksia saamelaiskulttuurille, sekä saamelaisten sopeutumista ilmastonmuutokseen.[16][17] Raporttien tietopohjaa olisi ollut hyödyllistä käyttää KAISU3-luonnoksen valmistelussa. Saamelaisille perinteisen tiedon haltijoille suunnatun työpajan raportissa todetaan: “Työpajan osallistujat odottivat, että saamelaisen ilmastoneuvoston tuottamalla tiedolla ja esityksillä on konkreettista vaikutusta päättäjien ja viranomaisten päätöksentekoon ja ilmastotoimiin. Ilmastoneuvostolta odotetaan, että ilmastoneuvosto tekee tutkimustietoon ja saamelaiseen perinteiseen tietoon pohjautuen vaikuttavia konkreettisia esityksiä ja vaikutusten arviointia ilmastopolitiikan kehittämiseksi ja osallistuu ilmastopolitiikan suunnitteluun. Ilmastoneuvoston odotetaan analysoivan ja priorisoivan olemassa olevaan tutkimustiedon ja saamelaisen perinteiseen tietoon pohjautuen tärkeimmät kehittämiskohteet. Päättäjiltä ja viranomaisilta puolestaan odotetaan, että ilmastoneuvoston tekemät esitykset toimeenpannaan, eikä saamelaisen ilmastoneuvoston tuottamaa tietopohjaa sivuuteta.”[18]

[14] Valtioneuvosto, 2022. VNS 15/2022 vp. Valtioneuvoston selonteko kansallisesta ilmastonmuutokseen sopeutumissuunnitelmasta vuoteen 2030. Hyvinvointia ja turvallisuutta muuttuvassa ilmastossa. Saatavissa: https://mmm.fi/paatokset/paatos?decisionId=0900908f807fc600

[15] Adger W. N., Brown I., Surminski S. 2018. Advances in risk assessment for climate change adaptation policy. Phil. Trans. R. Soc. A.37620180106 http://doi.org/10.1098/rsta.2018.0106

[16] Näkkäläjärvi, K., Gregow, H., Ahonen, S-J., Hautala, J., Jaakkola, J.K., Juntunen, S., Laurila, T.K. 2025. Ilmastonmuutoksen nykyiset ja ennakoidut vaikutukset saamelaiskulttuurille. Ramádat – Saamelaisen ilmastoneuvoston julkaisuja 1/2025. Saamelainen ilmastoneuvosto.;

[17] Näkkäläjärvi, K., Gregow, H., Ahonen, S-J., Jaakkola, J.K., Juntunen, S. 2025. Saamelaisten perinteinen tieto saamelaisen ilmastoneuvoston työssä. Ramádat- Saamelaisen ilmastoneuvoston julkaisuja 2/2025. Saamelainen ilmastoneuvosto.

[18] Näkkäläjärvi, K., Gregow, H., Ahonen, S-J., Jaakkola, J.K., Juntunen, S. 2025. Saamelaisten perinteinen tieto saamelaisen ilmastoneuvoston työssä. Ramádat- Saamelaisen ilmastoneuvoston julkaisuja 2/2025. Saamelainen ilmastoneuvosto.

Saamelaisen ilmastoneuvoston raportissa[19] luetellaan tekijöitä, jotka tutkimusaineiston perusteella vaikuttavat saamelaiskulttuurin tulevaisuuteen 1) saamelaisyhteisön ja väestön sisäiset tekijät, 2) ilmastonmuutos, 3) yhteiskunnan toimenpiteet, 4) globaali ilmastopolitiikka ja ilmastotoimet, 5) maailmanpoliittinen tilanne ja 6) perinteisten elinkeinojen harjoittamismahdollisuudet tulevaisuudessa. Saamelaiskulttuurin tulevaisuudelle muuttuvassa ilmastossa on tutkimusaineiston perusteella ratkaisevaa:

- saamelaisväestön pysyminen saamelaisten kotiseutualueella ja palaaminen kotiseutualueelle
- poronhoidon säilyminen ja kehittyminen
- saamelaisten tulevaisuudenusko
- perinteisten saamelaiselinkeinojen harjoittamisedellytysten turvaaminen
- saamelaisen perinteisen tiedon opettaminen, tallentaminen ja siirto
- ilmastonmuutoksen hillintä globaalilla tasolla
- ilmastonmuutoksen paikallisten vaikutusten tuntemus ja tulevien muutosten ennakointi vuodenajoittain
- ilmastonmuutoksen hillinnän ja sopeutumisen huomioiminen poronhoitolainsäädännössä ja tukijärjestelmässä
- vihreän siirtymän oikeudenmukaisuus saamelaiskulttuurin ja saamelaisten oikeusaseman kannalta
- saamelaisen elämäntavan säilyminen
- saamelaisten kotiseutualueen elinvoimaisuus
- saamelaisten luonnollisten kohtaamispaikkojen ja kulttuurisen tiedonsiirron tukeminen
- saamelaisten oikeusaseman parantaminen
- saamelaisten kohtaaman syrjinnän loppuminen
- tiedon yhteistuotanto saamelaisen perinteisen tiedon haltijoiden kanssa ilmastonmuutoksen systemaattisessa seurannassa

Ilmastonmuutos tulee vaikeuttamaan saamelaisten perinteisten elinkeinojen harjoittamista yhä edelleen olosuhteiden muuttuessa ja keskilämpötilan nousun jatkuessa, mikä lähivuosina on voimakkainta talvella. Ilmastonmuutoksen vaikutukset voimistuvat myös kesällä, mm. kasvukauden lämpötiloissa (ml. ääritilanteet ja lämpösumma), sademäärissä ja kuivuudessa (helteiden aikaiset eritoten) ennakoidaan muutoksia, jotka tulevat näkymään tunturiluonnossa. Tulevat muutokset ilmastossa riippuvat pitkälti ilmastopolitiikan onnistumisesta.

[19] Näkkäläjärvi, K., Gregow, H., Ahonen, S-J., Hautala, J., Jaakkola, J.K., Juntunen, S., Laurila, T.K. 2025. Ilmastonmuutoksen nykyiset ja ennakoidut vaikutukset saamelaiskulttuurille. Ramádat – Saamelaisen ilmastoneuvoston julkaisuja 1/2025. Saamelainen ilmastoneuvosto.